

PJESME, GLAZBALA I PLESOVI SILBE — GRAĐA S TERENSKOG ISTRAŽIVANJA

U sklopu istraživačke akcije etnološke grupe »Mladih istraživača«, održane na otoku Silbi od 8. do 15. veljače 1980., s Verom Liptak, tada učenicom drugog razreda srednje škole u Iloku, skupljala sam građu o pjesmama, glazbalima i plesovima.

Činjenica da je istraživanje na Silbi bilo za nas prvo terensko iskustvo objašnjava mnoge naše propuste. Nemogućnost ponovnog odlaska na isti teren ostavila je otvorenim sva pitanja koja su se javljala tokom sređivanja građe.

Ipak, nadamo se da će i dio skupljene građe koji ovdje donosimo pridonijeti boljem poznavanju pjesama, glazbala i plesova stanovnika Silbe, sačuvati neke podatke od zaborava, te pomoći svim budućim istraživačima folklorologa otoka.

Zahvaljujemo dr. Jerku Beziću na brojnim savjetima i sugestijama pri sređivanju građe i transkripciji napjeva.

PJESME

Podatak iz knjige Petra Starešine »Pomorstvo Silbe«¹ da su pjesnički nadareni muškarci i žene u obliku pjesme obrađivali važnije događaje u mjestu i nizali stihove u desetercu, potvrdili su i naši kazivači.

Primjer za to je pjesma »O, Stipane«, koju navodimo prema kazivanju Marice Sindičić, a koju je, kako tvrdi Amalija Supićić, smislila »stara Bružaferka« u drugoj polovici prošlog stoljeća u znak prosvjeda protiv mjesnog gostioničara Stipana:

*Jedna žena na vedrini huče
i zaguli pod traveršu ruke:
»Kuma moja, jesi li mi doma,
imaš li mi koju iskru ognja
da bi moje ruke ogrijala,
špijat muža već sam se jecala!«
Ona stane suze prolivati
i Stipana vele proklinjati:
»O, Stipane, prokleta ti voja
i taverna i ta tvoja roba!
Kamo s' doša trgovac činiti
za nesritne žene omraziti!*

¹ Petar Starešina, Pomorstvo Silbe, Institut JAZU u Zadru, Djela knj. IV, Zadar 1971.

*Da si znala, draga kuma moja,
 kako imam muža nikakova!
 Zabode se u Stipana kuću,
 ondi, sestre, ne dere obuću,
 nego trati pusti fijorini
 koji j' dobi po morskoj dubini.
 Onda ti se idu paršuti i janci,
 onako se nasipaju stanci
 di se pije vino i rakija
 i ostala dobra slatkarija.
 Već ne mari za me i za dicu,
 nego tusti njegovu ribicu.
 Nauči me, draga kume moja,
 kako ću mu omrazit Stipana!
 Kuma mi je kumi govorila:
 »Kad ti dojde od Stipana doma
 poj mu, kumo, sest na kolena
 i stavi mu na pipicu ognja
 i počmi ga lipo dragovati —
 a naj, stari, ča ćeš večerati?
 Ako počneš s jezikon lajati
 on će tebe z buvcin grogunjati.«
 »Ne znam što ću dočekati jadna,
 oće li mi dojti sad pijan na vrata,
 il' će mi ga dopejati braća?«
 Kad je došo od Stipana doma,
 ona pojde sest mu na kolena
 i stavi mu na pipicu ognja,
 pa ga stane lipo dragovati:
 »O, moj stari, ča ćeš večerati?«
 Muž je ženi lipo govorio:
 »Pusti mene, draga ženo moja,
 da ja idem do Stipana dvora!«
 Ona počne s jezikon lajati,
 on ju počne buvcin grogunjati!*

Rudi Grandić pamti tekst pjesme² koju je »ispjevala žena sa otoka Silbe zvana Korenika«:

*Meje žarne Matija Kolanka,
 samlila je do tri kvartarola.³
 Nima čime pećcu opaliti,
 pa se šeće put bijela porta.
 Ona skoči na granu tarnovu
 kako sokol na granu borovu,
 ona s' stavi suho tarnje sići.*

2 Uz melodiju te pjesme (treći notni primjer) donosimo snimljeni pjevani tekst. Naše pjevačice se nisu sjetile cjelovitoga teksta.

3 *Kvartarol* je bila drvena posuda, dolje šira, gore uža, a služila je kao mjera za žito. *Diža* = 1 kg, *polovnik* = 2 kg, *kvartarol* = 4 kg. Nije sigurno radi li se o kilogramima ili o okama (1 oka = 1,28 kg).

*Tu dolazi Mika Kaštelanka.
Govori joj Mika Kaštelanka:
»Što tu činiš, Matija Kolanka?
Pust' to tarnje da bi opustila,
moje j' tarnje, ja bi ga posikla.«
Odgovara Matija Kolanka:
»Bolje j' poći tuje tarnje sići,
neg' po portu tuje ovce strići,
tuje ovce i bijelo mliko,
i konopi, Kaštelanka Miko!
Ti s' služila popa i Bundara,
u Lošinju mlada kapitana,
za dobiti žutoga cikina,
za platiti tvojega sansira.
Ki će, Mika, za te sansiriti,
ti s' strošila žutoga cikina,
za se sriću nisi dobavila!«*

I slijedeće stihove, koje navodimo prema kazivanju Rudija Grandića, smislili su daroviti mještani:

*Sećimo se gore do Žalića,⁴
pogledajmo dvore Korenića.
Na njima je svakovrsno voće,
brate, smokav ki koliko 'oće!*

Andrija Stojanović u članku »Jadranska lira na Silbi« (Vrulje, sv. 2, 1972., str. 18) navodi stihove koji su se pjevali uz *silbenjski ples* (smatra ga poskočnicom):

*Razbila se i kantarela
tamo doli put kaštela
za dva zarna muškatela.*

I nekolicina naših kazivača poznaje ove stihove. Mariji Telesmanić je bilo neugodno kada smo ih spomenuli. Rekla je da je to »zafrkavanje, smišna pisma«, zapravo nepristojna, jer govori o muško-ženskim odnosima. Poneki bi mladi par znao naime biti zatečen u *kaštelu* (kuli).

Petar Starešina u spomenutoj knjizi (str. 72) govori o *zadiranju* mladića i djevojaka Lopara i Sela, starijeg, sjeverozapadnog i novijeg, južnog dijela naselja, koje se ogleda u stihovima:

*Ako jesmo mlade Loparanke
ne oda nas dota ni lipota
nego dila od mladih divojak.*

Od Danire Telesmanić čuli smo ove stihove:

*Loparani, duše izgubjene,
ki nimate munite ni jedne,
samo crikvu svetoga Ivana
na kojoj ti jedna vela rana.*

⁴ Žalić je dio otoka, jedno od mjesnih pristaništa.

Zanimljiva je ljubavna pjesma koju je kazivala Katica Matulina:

*Probudi se, gospodo,
vieni a sentire,
ove gorke tuge
te le voglio dire.
Malena si bila,
sempre te amavo,
i dan i noć
per te sospiravo.
Kada si hodila
con quegli occhi bassi,
srce si mi uzela
in fra i tuoi bracci.
Ti si meni reko,
voi mi avete detto,
pa ti te giuravi
colla man sul petto,
da ćeš me uzeti
per la vostra sposa,
da ćeš me držati
come un fior di rosa.
Mene su prosili
ricchi e mercanti,
meni su davali
per pegno diamanti.
Mene su prosili
ricchi e signori,
meni su davali
per pegno tesori.
A ja nisam htjela
rinunciar la feda,
pa sam se držala
come che si deve.
A sada ti ljubiš
le altre donzelle
koje bi te užegle
in su del ciel le stelle.
Kose ću si strići,
i miei capelli biondi,
per in se baciti
nei mari profondi.*

Naši se kazivači s nostalgijom sjećaju vremena između dva rata kada su se još čitale i pamtile pjesme iz Kačićeva »Razgovora ugodnog naroda slovinskoga«.

P. Starešina u spominjanoj knjizi kaže: »Vrlo je vjerojatno da se već prva izdanja Kačićeva 'Razgovora' (ono iz 1756. i 1759.) nalaze na Silbi. Kačića su u naselje mogli unositi ne samo svećenici, nego i pomorci, jer im je, tiskan u Mlecima, bio na dohvat. U večernjim satima uz ognjište, naroči-

to zimi, pismeni muškarci skupljenoj obitelji čitaju Kačića, a ženska čeljad i djeca pažljivo slušaju i pamte. Pjesma je u obliku deseterca pratila sve, a osobito žene na svakom koraku i pri svakom poslu. A naveče, za vrijeme ljetnih dana, djevojačka i momačka pjesma odjekivala je s kraja na kraj naselja „od Bukarinjevog do Marinjevog dvora.“ (str. 72)

Od Amalije Supićić čuli smo tri molitve (ona ih naziva *vjerske molitvice*).

Pri ulasku u crkvu, nakon umakanja ruke u svetu vodu, molilo se:

*Ja grin v crkvu, dvor nebeski,
kadi mi je križ priteški.
Ja vazimam svete vode
na spašenje duše moje.
Nek' mi voda pere grisi,
sveti Petre, ti me odriši!
A ta Vaša slavna ruka
koja stoji varhu puka,
š njen mi dajte sveti plamen,
po sve vike vika amen.*

Za trajanja oluje molilo se ovako:

*Križ teče po poju,
za njim diva Marija.
Svoga sina zibala,
kantala mu, kantala,
kantajući zaspala.
Kad se diva probudi
tot joj sinka v zikvi³ ni.
Pošla ga je iskati,
našla ga je na gori
z drimin čavlīm na rukah,
a s tretin čavlun na nogah.
Marija je poprela
tanju žicu od bukova lišća;
Bog nas čuvaj od lampa i triska!*

Djeca su prije spavanja molila:

*Zvunčić večer, Gospa kleče,
sve svičice pomarčale,
Isus s križa govoraše,
nut ne cvili i ne plače
i to su ti dva anđela
i dva tvoja davidela.
Ki bi ovu molitvicu umi
da bi ju govori
u subotu kada leže
i v nediju kad se stane,
Gospa bi mu se prikazala
prije smrti petnajst dana*

*i još bi mu govorila:
Otputi se, moj putniče,
ti ćeš sa mnom putovati,
pri mojemu obrašćiću
dušicu pušćati.*

I Viktorija Skropanić sjeća se dviju dječjih molitvica:

*Anđele moj dragi,
moj čuvaru blagi,
budi tebi hvala
što me čuvaš mala.
Čuvaj me da živim,
da nikom ništa ne skrivim.*

Druga glasi:

*Terezo mala,
ponizno te molim
da Isusu kažeš
da ga jako volim!*

Od Danire Telesmanić čuli smo pjesmicu koju su majke govorile djeci prije spavanja:

*Jedan vartlić ugrajin
pun je ružic nasajin.
U vartliću j' sveti križ,
pod križom je Marija
svoga sinka zibala.
Zibala ga, zibala,
zibajući zaspala.*

Na Silbi smo snimili osamnaest pjevanih pjesama (sedam uz pratnju harmonike, a pojedine u nekoliko izvedbi): »Davno, davno minuše vreme-na«, »Duboko je more«, »Hodili smo u školu«, »Kraj se bili«, »Kitica šare-nog cvijeća«, »Lijepa Janja«, »Meje žarne«, »Marice moja ljubljena«, »Na-slioni se ja na provu«, »Pastirče mlado«, »Potancinka«, »Ribar plete mrižu svoju«, »Ronca f'jajo sajo«, »Sijala Mare murtelu«, »Ti si, majko, mlada bila«, »Tanac na guvnu«, »Urani' ću rano ja« i »Živjeli, živjeli«.

Izabrali smo notne zapise melodija⁶ koje su živo prisutne među mješ-tanima Silbe i koje oni smatraju svojim starim dobrom.

Svakako najzanimljivija je božićna (koledna) pjesma »Ronca f'jajo sajo« koja se pjevala osam dana prije Božića na putu u crkvu prije mise *zornice* kako bi se puk probudio i u što većem broju došao na misu. Nitko nije bio posebno određen za pjevanje te pjesme; poziv na pjevanje glasio je: »Homo roncati!«. Izvodila se kao vokalna ili vokalno-instrumentalna, uz pratnju harmonike, a tako se izvodi i danas, ali isključivo u funkciji za-bave. Nitko od kazivača ne zna značenje refrena, ni riječi *ronca f(i)jajo sajo*.

P. Starešina u knjizi »Pomorstvo Silbe« (str. 73/74) donosi melodiju te pjesme koju je zapisao maestro Igor Kuljerić, a koja se nešto razlikuje od

6 Snimila i transkribirala M. Povrzanović.

onih koje smo mi snimili. Petar Starešina kaže: »Nerazumljivi dijelovi pjesme su očito romanskog porijekla, te su ih hrvatski naseljenici (možda s napjevom) primili i naučili od rimskih kolonista (ili romaniziranih Ilira) na otoku. Prema tome pjesma je vrlo stara, možda i tisuću godina. Pjesma se kao koledna pjevala od vesele mladeži u božićnim i novogodišnjim dani- ma. Taj običaj je prestao pred pedesetak godina (mlađi naraštaj ne zna pjesmu, ni napjev, ni stihove).«

Složili bismo se s konstatacijom P. Starešine da je pjesma stara, no ne i s njegovim proizvoljnim određenjem te starosti. Na osnovi isključivo glazbenih elemenata (prisutni su elementi pentatonike) ne mogu se izvoditi pouzdani zaključci o vremenu nastanka ili preuzimanja pjesme, pa tako ni na osnovi nejasnog teksta.

Pjevali Amalija Supičić rođ. Lovrović (1905.) i Timo Lovrović (1911.):

$\text{♩} = 48$

OJ, U-LIG-NE⁷, HO-TE NA LO-VIŠ - ĆE⁸. I-JA-MO, I-JA-MO, I-JA-LE SE SA - JO .

NA DO-BRO VAN DO-ŠA PAR-VI DAN GO-DIŠ - ĆA. I-JA-MO, I-JA-MO, A TI PET-RE SKOČ' NA DVOR .

SAM-BU-NE-RA⁹, SO-TO-RIŠ-ĆE¹⁰, SA - JO. I-JA-MO, I-JA-MO, I-JA-LE SE SA - JO .

N.f.

Pjevali Marica Sindičić rođ. Supičić (1922.) i skupina pjevača u gostio- nici:

$\text{♩} = 60$

RON-CA FJA-JO SA - JO. I-JA-MO, I-JA-MO, I-JA-LE SE SA - JO .

SVE U-LIG-NE, HO-TE NA LO-VIŠ - ĆE, I-JA-MO, I-JA-MO, I-JA-LE SE SA - JO .

SVA-KI DAN SE ČI-NI DAJ' GO-DIŠ - ĆE .

ŠO-TO-RIŠ-ĆE, SAM-BU-NE-RA, SA - JO . I - JA-MO, I - JA-MO, I - JA-LE SE SA - JO .

GOS-PO-DA-RU, O-TVO-RI VE - TRI-NE¹¹ I - JA-MO, I - JA-MO, A TI SLAV-KO¹² SKOČ' NA DVO- I NA-PU-NI SLAT-KE BI-ĆE - RI-NE¹² .

OR, A TI SLAV-KO UGRIZOM!-DDR!

N.f.

Pjesma »Meje žarne Matija Kolanka« pjevala se na *guvnu* (sijelu). Prije smo naveli cjelovit tekst pjesme koji smo čuli od Rudija Grandića, a ovdje donosimo tekst koji su otpjevale naše pjevačice. (Zanimljivo je primijetiti da je Elvira Paulina prije pjevanja te pjesme počela vrtjeti desnom rukom kao da melje žito, ali nije znala da li se pjesma pjevala uz taj posao. Možda je ta gesta bila samo asocijacija na prvi stih.)

Pjevale Elvira Paulina (1911.) i Zorka Supićić rođ. Paulina (1908.):

*Meje žarne Matija Kolanka,
samlila je do tri kvartarola.³
Pa se šeće put bijele mirte,⁴
pa se stavi suho tarnje sići,
pusto tarnje da bi opustila.
Moje j' tarnje, ja bi ga posikla.*

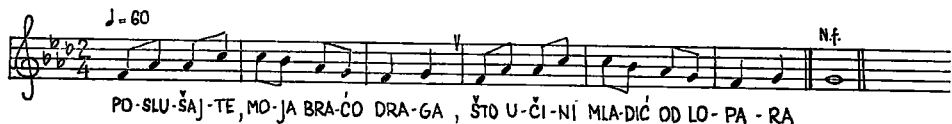
Slijedeća se pjesma pjeva uz ples *kvatro paši*, a pjevala su je i djeca i djevojke na ulici, na putu u školu.

Pjevao Gaetan Rasol (1906.):

Prema iskazu pjevačice, pjesma »Tanac na guvnu« pjevana je na sijelima »sigurno prije sto godina«. (Na istu melodiju Marica Sindičić pjevala je i tekst pjesme »Slavna Silba«. Na svezu između tih dviju pjesama upućuju i stihovi »Tu ni bilo lire, ni svirale...« koji su prisutni u obje pjesme.)

Pjevala Marica Sindičić rođ. Supićić (1922.):

- 7 Lignje
- 8 Ribarska pošta
- 9 Pjeskovito dno
- 10 Ime uvale na istočnoj strani naselja (prema P. Starešini, »Pomorstvo Silbe«, str. 73, ispravnii naziv koji se ne upotrebljava već nekoliko stotina godina bio je *Sutorište*, od *sutor* — morska sol koja se vadila iz škrapa uvale).
- 11 Prozori
- 12 Čaše, tj. posude iz kojih se pilo
- 13 Čovjek po imenu Slavko bio je prisutan pri izvođenju pjesme
- 14 Ili *Marte*? *Marta* je naziv za sjeveroistočni dio otoka.

Poslušajte, moja braćo draga,
 što učini mladić od Lopara;¹⁵
 baš na Vazan, na pametni danak,
 da će mladić učiniti tanac.
 Tu ni bilo lire, ni svirale,
 ni nijedne, nikakove sprave,
 samo jedan arganet¹⁶ ingleški
 ča j' donesa mladi Bruzaferčić.¹⁷
 Oni su se na guvnu skupili
 i veseli tanac učinili,
 tu varhaju kako da su Vlasi,
 k'o da nisu Silbenjani naši!

Pjesma »Slavna Silba« najpopularnija je pjesma na otoku vjerojatno zbog teksta. No i njezina melodija živo je prisutna — često su naši pjevači na nju započinjali pjevati i druge deseteračke stihove.

Pjevao Gaetan Rasol (1906.):

KRAJ SE BI-LI — PO SRE-DI KA-NA-LA — , TRI-JEST MI-LJA PO-DA-LE-KO GRA-DA — .

TO SE, BRA-ĆO — , MI - LA SIL-BA ZO-VE — , U KO-JOJ SE GO-LU-BI-CE GO-JE — .

Kraj se bili po sredi kanala,
 trijest¹⁸ milja podaleko grada.
 To se, braćo, slavna¹⁹ Silba zove,
 u kojoj se golubice goje
 i ostali beli golubići,
 kako da su od svita veliki.
 Da ti vidiš kad je nedijica
 kako ti se spravi golubica.
 Na se stavlja osan kotulića,²⁰
 prežukavnjak²¹ sa devet bužića.²²
 Stavlja šoto²³ nove rekamane
 kako da su na karti²⁴ štampane,
 a ozgora kotul od lanete,
 a po kraju svitile kordunete.
 Ne vidi se ure obedvati,

15 Stariji, sjeverozapadni dio naselja. (U prethodnom tekstu je spomenuto *zadiranje* mladeži iz Lopara i Sela, novijeg, južnog dijela naselja.)

16 Usna harmonika

17 Nadimak

18 Ili *trejset*

19 Ili *mila*

20 Suknje

21 Prsluk

22 Rupice

23 Ispod

24 Na papiru

*da joj počti na tanac tancati.²⁵
 Kada mlada na tanac pristupi,
 ne vidi se ure obarnuti.
 Ona gleda kako kolo igra,
 u svom srcu ona nema mira.
 Kada mladić pokraj nje pristupi,
 delikatno on joj ruku pruži:
 Mladić tañca kako lastavica,
 a divojka kako golubica.
 Tu ni bilo lire, ni svirale,
 ni nijedne nikakove sprave,
 samo jedan arganet²⁶ ingleški
 ča j' donesa mladi Bruzaferčić.²⁷*

Već smo spomenuli da Silbljani znaju i pamte mnoge deseteračke stihove kojih stvaraocce znaju ili ih čak sami poznaju. Primjer stvaranja u tradiciji deseteračke pripovjedne pjesme je i rugalica »Potancinka s dušom se dilila« koju je Šalvo Skropanić spjevao na osnovi stvarnog događaja (još oko 1912. godine) zajedno s jednim svojim prijateljem, čije ime nismo uspjeli saznati. Melodija te pjesme srodna je onoj na koju se pjeva »Slavna Silba«.

Pjevao Šalvo Skropanić (1901.):

*Potancinka s dušom se dilila,
 Filumena na funestri bila.
 Nije došla nju pomilovati,
 već je došla muža joj gledati.
 Vela misa još se ni finila,
 Potancinka dušu ispustila.
 Da vam bilo, braćo, pogledati,
 Potancina tada pogledati
 kako plače i suze proliva:
 »Ostaj zbogom, moja Mare mila!
 Lipo san te, Mare, ja dvorio,
 i s kocoti pod zemljicu skrio.«
 Sutra dana oko dvanajst sati
 Špira j' došo on svita pitati.
 Šta će tužan, šta bi učinio,
 da li bi se opet oženio.
 Ali na to njemu Špiro vrati:
 »U tomu van svita neću dati.
 Nije prošla ni ura vrimena,
 niti van je žena još ledena.«
 Al' badava njemu govoriti,
 što j' namisli to će učiniti.
 To je bilo na prvi febrara,
 Filumena njemu ruku dala
 na oltaru pred svita divice,
 lipo ime stare udovice.
 Al' se bojin da će drugo biti,
 da će roda²⁸ naopako ići!*

25 Ili balati
 26 Kotač

♩ = cca 60

PO-TAN-CIN-KA S DU-SOM SE DI-LI-LA — , FI-LU-ME-NA NA FUNESTRI BI-LA —

NI-JE DOŠ-LA NIJU PO-MI-LO-VA-TI , VEC JE DOŠ-IA MU ZA OJ GLE-DA-TI —
 VE-LA MI-SA JOŠ SE NI FI-NI-LA , PO-TAN-CIN-KA DUŠU IS-PUS-TI-LA —

DA VAM BI-LO , BRA-ĆO, PO-GLE-DA-TI , PO-TAN-CI-NA TA-DA PO-GLE-DA-TI —

KA-KO PLA-ĆE I SU-ZE PRO-LI-VA , O-STAJ ZBOGOM MOJA MA-RE MI-LA — !

LI-PO SAN TE , MA-RE, JA DVO-RI-O I SKO-CO-TI POD ZEM-LI-CU SKRI-O —

SU-TRA DA-NA O - KO DVA MIST SA - TI ŠPI-RAJ DOŠ-O ŠO SVI-TA PI-TA-TI —

ŠTA ĆE TU-ŽAN , ŠTA BI U-ĆU-NI - O , DA LI BI SE O-RET O-ŽE-NI-O —

A-LI NA TO NJE-MU ŠPI-RO VRA-TI , U TO-MU VAN SVI-TA NE-ĆU DA-TI —

NI-JE PROŠ-LA NI U-RAVRI-ME-NA , NI-TI VAN JE ŽE-NAJOS LE-DE-NA —

AL' BA-DA-VA NJE-MU GO-VO-RI - TI , ŠTOJ NAMI-SLI TO ĆE U-ĆU-NI - TI —

TO JE BI-LO NA PR-VI FE-BRA-RA , FI-LU-ME-NA NJE MU RUKU DA-LA —

NA OL-TA... PRED SVITE DI-VI - CE , LI-PO I-ME STA-RE U-DO-VI - CE

AL' SE DO-JIN DA ĆE DRU-GO BI - TI , DA ĆE RO-DA NA-O-PA-KO I - ĆI — !

N.f.

Podaci o glazbalima razvrstani su prema klasifikaciji E. Hornbostela i C. Sachs'a (Systematik der Musikinstrumente. *Zeitschrift für Ethnologie*, 46 Jhg., Berlin 1914.) u *idiofone*, kojima pri proizvođenju zvuka titra čitavo tijelo, *membranofone*, instrumente s opnom, *kordofone*, žičane instrumente i *aerofone*, kod kojih zvuk nastaje titranjem stupca zraka u instrumentu.

Idiofoni

Vartajka ili *vrtaljka* (čegrtaljka) je drveno glazbalo koje se sastoji od drške i izlijebljenog cilindričnog dijela oko kojega se, pri vrtnji, okreće drveni okvir s daščicom. Ona, zapinjući o žlijebove, stvara buku. Izrađivana je kod kuće, u raznim veličinama. Primjerak na slici 1. izradio je Andro Matešić na našu molbu.

Upotreba vartajki vezana je za Uskrs. Naime, na Veliki četvrtak i Veliki petak, kada su crkvena zvona zavezana, trebalo je vartajkama praviti buku kao nadomjestak zvonjavi. Započinjao bi svećenik, a nastavljala uglavnom djeca i poneki odrastao čovjek. Upotreba vartajki prestajala je na Veliku subotu u jedanaest sati, kada su crkvena zvona ponovno zazvonila.

Membranofoni

Sviranje na papir, sâm ili na češlju, poznato je na Silbi. Svirali su, a i danas to čine, dječaci, momci, pa i odrasli ljudi, kad bi im se prohtjelo.

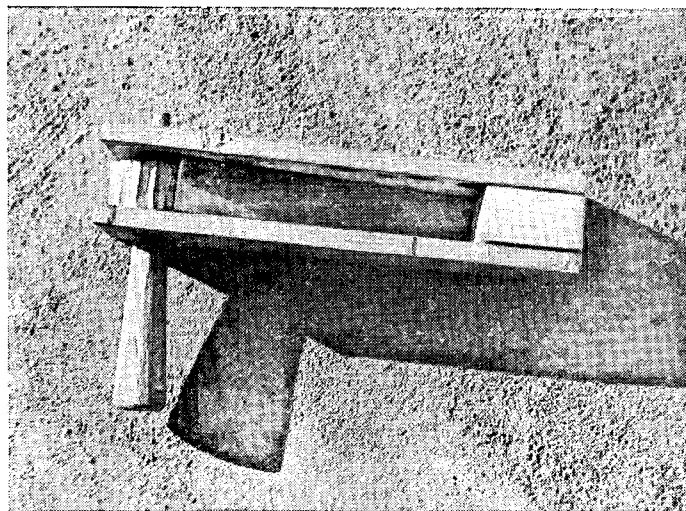
Kazivači tvrde da je prvi *bubanj* donijet na Silbu prije pedesetak godina. To je samo nagađanje; nema potvrda o vrsti i funkciji tog bubnja.

Kordofoni

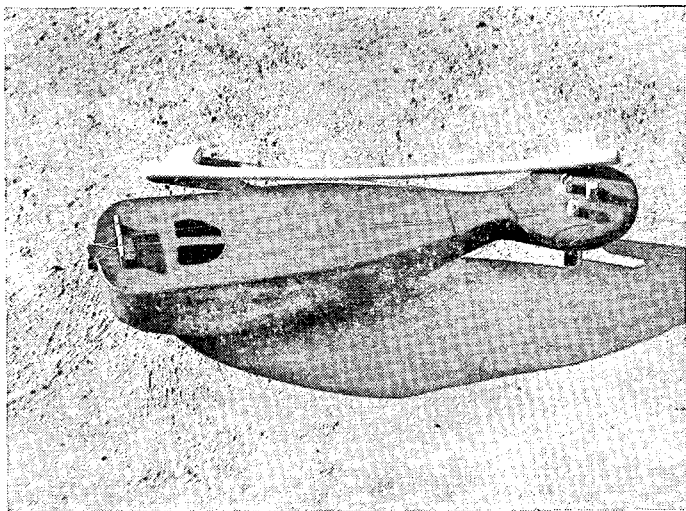
Prema navodima iz članka A. Stojanovića »Jadranska lira na Silbi«²⁷, vjerojatno je da je *lira* na Silbi istisnula iz upotreba *miščić* (mješnice), te da se zajedno s harmonikom upotrebljavala kao pratnja plesu negdje do prvog svjetskog rata. (Okolo god. 1907./1908. svirao je na primjer Ivan Cimbran Matušić u svom dvorištu, obično *silbenjski ples*.) I nakon toga, sjećaju se naši kazivači, »zvonilo se u liru«, ali kod kuće, uz pjesmu, a ne više uz ples.

Prema svjedočenju svih naših kazivača, lira je na Silbi posljednji put *zvonila* 1952., na proslavi 100. godišnjice otkupljenja otoka, tj. oslobođenja stanovnika Silbe od kmetstva, a ne na proslavi oslobođenja 1948., kako navodi A. Stojanović. Svirao je Ante Merlo (umro 1962.), posljednji Silbljanin koji je to umio. Njegova, posljednja lira, nalazi se u zadarskom Etnografskom muzeju, a ostala dva poznata primjerka sa Silbe — u zagrebačkom. Iscrpan opis tih glazbala nalazi se u spomenutom članku A. Stojanovića.

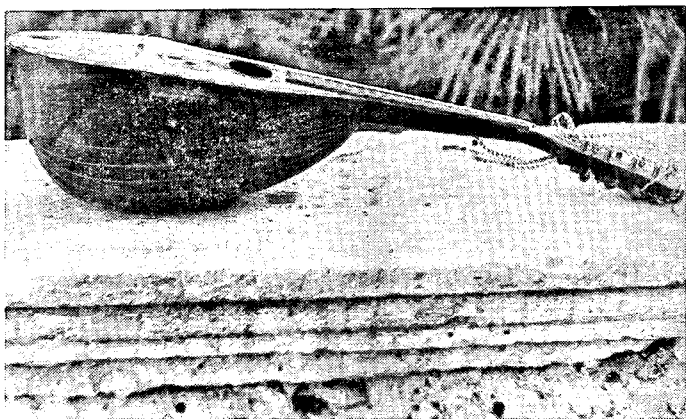
Na Silbi više nema starih lira, ali postoji jedna koju je potkraj 1979. izradio Andro Matešić. Priložene fotografije (slike 2 i 2a) pokazuju da je njegova »lira« samo po najgrubljim karakteristikama slična sačuvanim sil-

Vartajka ili vrtaljka
— čegrtaljka. (Izradio Andro Matešić.
Snimio Mladen Tomljenović)

Lira koju je izradio Andro Matešić potkraj 1979. (Snimio Mladen Tomljenović)

Mandolina, vlasništvo Katicice Matuline. (Snimio Mladen Tomljenović)

bljanskim primjercima. Korpus je izrađen od još vlažne *murve* (dudovine), a glasnjača od šperploče; najlonske niti zamjenjuju nekadašnja *criva od maške* i strune na gudaču (*arketu*). Andro Matešić izradio je svoju liru samoinicijativno, po sjećanju na onu koju je kao petogodišnjak bio dobio od Ivana Supićića Cimbrana, a koja je kasnije uništena. Vođen stručnim savjetima, možda bi uspio postići akustička svojstva lire.

Mandoline su Silbljani koristili kao pratnju pjesmi — jednu ili više njih odjednom, te u sastavu s gitarom i harmonikom. Kupovali su mandoline u Trstu i u Zadru. Mladež je učila svirati od starijih. Primjerak na slikama 3 i 3a vlasništvo je Katice Matuline.

Već od početka ovog stoljeća čule su se na Silbi gitare (*kitare*) i violine, a nakon prvog svjetskog rata i tamburice — bisernice.

U sastavu bi se našle harmonika, bisernica, gitara i violina ili pak, harmonika ili violina, dvije gitare i dvije mandoline.

Učitelj koji je živio na Silbi prije dvadesetak godina svirao je citru.

Aerofoni

Na Silbi je poznato *svižjanje* (zviždanje) na *šuplji ključ*. *Svižjala* su djeca u igri, a i danas to čine, prinoseći šupljinu usnama u vodoravnom položaju.

Šuplji ključ koristio se na Silbi i kao dječja igračka, no kako je svrha igre bila postizanje zvuka (praska), umjesno ju je spomenuti u sklopu izlaganja o instrumentima. Šuplji bi ključ napunili fosforom, skinutim sa šibica, a otvor zatvorili čavlom (*brukva*). Za ključ bi vezali *konopčić* kojim bi onda zamahivali i lupali ključem o zid, što je izazivalo prasak.

Luskavica (praskajući aerofon) je također dječja (dječačka) igračka. Iz bazgove grančice (bazgovina = *sambuk*), duge oko 30 cm, izdubi se srž, a u šupljinu se stave dva žira odgovarajuće veličine ili dva komada *stupe* — to su *balice* (loptice) od konoplje ili dlake. Štapić koji se utiskuje u bazgovu cjevčicu izrađen je iz tvrdog mirtina drveta. Dugačak je kao i cjevčica, no jedna njegova trećina je od cjevčice deblja, a ostatak je od cjevčice nešto tanji, tako da se može u nju utisnuti. Deblji dio sprečava da pri naglom utiskivanju budu izbijena oba žira (ili loptice), već se *ispucava* onaj žir (ili loptica) na samom kraju cjevčice, a onaj pak, koji je bio smješten otprilike na prvoj trećini, dolazi na njegovo mjesto.

Volovski rog (kadikad s piskom — komadom trstike) Silbljani su koristili u tri prilike: na jedrenjacima za magle kao signalni instrument, u vrijeme *karnevala* za pravljenje buke, te pri ponovnoj ženidbi udovca (ili udaji udovice). Ljudi su tada, skriveni, svom snagom puhalu u rogove, dok je svatovska povorka prolazila mjestom, što je bila velika uvreda za mladence. Danas se to više ne čini; takvi se brakovi toleriraju.

Fiščet od tarstike pamte naši kazivači kao instrument svoga djetinjstva. Komad šuplje trstike, čija je dužina ovisila o međusobnoj udaljenosti koljena — *gropića*, začepili bi s obje strane *kartinom* (lopticama od cigaret-papira) i čvrsto je vezali koncem. Na sredini tako zatvorene cjevčice probušili bi rupicu. *Fiščet* bi prinosili ustima u vodoravnom položaju i na nj *mumjali* neku melodiju, proizvodeći tako specifične akustičke efekte.

Sviravka se izrađuje od stabljike divlje pšenice ili od trstike duge oko 20 cm. Oštrim nožem zareže se *jezičić*, dug oko 2 cm, koji se pri sviranju čitav stavi u usta. (Radi se, dakle, o pisku s udarnim jezičkom.) Tri proizvoljno otvorene rupice omogućavaju izvođenje jednostavnih melodija. Kazivači se sjećaju da se u ustima moglo odjednom imati i tri do četiri *sviravke* bez rupica.

Svižjalo ili *svižjavka* od koso zarezane trstike ima *jezičić* (malen, također od trstike) umetnut malo ispod vrha. Ponekad ima i rupice čiji broj nije točno određen. Kao i *sviravka*, *svižjalo* je dječji instrument.

Svižjet od pleha, zviždaljku s drvenom *balicom* (lopticom), koja poskakuje kada se u nju puše, donosili su očevi-pomorci svojoj djeci.

Arganet, mala drvena usna harmonika s *plehanim pedalicama*, također je bila kupovni instrument.

Kazivači znaju za *frulicu* sa susjednog Oliba, ali joj poriču postojanje na Silbi.

Andrija Stojanović u članku »Jadranska lira na Silbi«²⁷ navodi da se otprilike od godine 1893./94. do prvog svjetskog rata za pratnju *si(l)benjskog plesa* nije više upotrebljavala sama lira, već lira u sastavu s harmonikom.

Na osnovi podataka kojima je raspolagao, autor je pokušao odrediti razdoblja u kojima su pojedina glazbala bila korištena kao pratnja *si(l)benjskom plesu*:

- prvotno je za pratnju korišten *miščić* (mješnice)
- 1894. lira vjerojatno posljednji put nastupa sama, ali se u isto vrijeme već pojavljuje u zajednici s harmonikom; *miščić* je, međutim, još uvijek u uporabi kao samostalna pratnja
- 1896. *miščić* nestaje
- 1921. nestaje i lira.

Od naših kazivača jedini je Gaetan Rasol uvjeren da su *miščić* (ili *mrčić*) i lira postojali paralelno još oko god. 1880./90.; drugi o tome ne znaju ništa. (Potvrđuju samo postojanje *miha* na Olibu.)

Od dvadesetih godina ovog stoljeća do danas, *si(l)benjski ples* se pleše uz svirku harmonike. Harmonike, dvoredne »Plonerke«, Silbljani su kupovali (prema nagađanju kazivača, već prije 150 godina) najčešće u Trstu (otuda i naziv *trieština*) ili u Zadru. Koristili su ih redovito kao pratnju plesu, bilo samostalnu, bilo unutar instrumentalnog sastava (harmonika, violina, dvije mandoline i dvije gitare ili slično).

PLESOVI

Na Silbi smo snimili harmonikašku pratnju već spominjanom *si(l)benjskom plesu* (stariji naziv je *silbenjski tanac*), *postolini*, *šotišu*, *boemu* (*boemiji*) i plesu *kvatro paši*²⁸. Gaetan Rasol (1906.) i Timotej Lovrović (1911.) svirali su na harmonikama s klavijaturom.

²⁷ »Vrulje« sv. 2, god. II, Zadar 1972.

²⁸ Tal. quattro passi = četiri koraka

Većina naših kazivača, osim navedenih plesova, zna plesati i *manfrinu*, *polku*, *mazurku*, *valcer* i *tango*.

Plesati se na Silbi kaže *tancati* ili *balati*²⁹. Plesač i plesačica zovu se *ballarin* i *ballarina*. *Capo di ballo*³⁰ je organizator plesa koji nalazi prostoriju (*salu*) i *šenadura*³¹ (svirača), a *krida*³² je naziv za glasnika koji je vičući pozivao mještane na ples.

Kada bi se ljudi međusobno pozivali na ples govorili bi »*Homo v kolo!*« ili »*Homo na tanac!*«. Taj se poziv odnosio na svaki ples, iako je prvotno bio vezan isključivo uz *si(l)benjski ples (tanac)*. Iz doba, kad je taj ples još pratila svirka lire, zadržao se poziv »*Lira zvoni, homo na tanac!*«.

Na tanac i liru odnose se i stihovi koje P. Starešina donosi u knjizi »Pomorstvo Silbe«¹ na strani 73:

*Barba Šime, hote nam zvoniti,
varč ćemo vam piva mi platiti.
Moja lira neće da udara,
moja lira gušta me dinara.*

Dok je na Silbi bilo više (mlađih) stanovnika plesalo se tijekom godine redovito svake nedjelje popodne i navečer. Često su se održavale i po tri ili četiri plesne zabave istodobno: za djecu, mlade, odrasle i stare ljude.

Danas se pleše uglavnom ljeti ili za vrijeme zimskih i državnih praznika, kada se mladi vraćaju kući. Od 1971. mještani nastoje obnoviti stare silbljanske plesove. Učili su ih od Bepa — Josipa Matuline. Uz stručnu pomoć prof. Olge Oštrić iz zadarskog Etnografskog muzeja dali su izraditi i silbljansku narodnu nošnju u kojoj nastupaju.

29 Tal. ballare = plesati

30 Tal. = vođa plesa

31 Od tal. suonatore

32 Vjekoslav Maštrović, »Zadarska oznanjenja — Jadertina Croatica« (iz XVIII, XIX i početka XX stoljeća), str. 36 (o priopćavanju oznanjenja u Dalmaciji); »Čitanje proglašavanja u crkvi za vrijeme mise nije bio jedini usmeni način oznanjenja. U svakoj općini i selu postojali su pojedinci, kojima je bila dužnost da okupe seljake ili građane i pročitaju proglašavanje. To okupljanje vršilo se trubljenjem, zvonjavom (brcanjem zvona), bubnjanjem ili usmenim pozivanjem i to vikanjem. Na Silbi se to pozivanje vikanjem zvalo *krida*.« *Krida* vjerojatno potječe od tal. *gridare* = vikati.

Literatura

- Petar Starešina, *Pomorstvo Silbe*, Institut JAZU u Zadru, Djela knj. IV, Zadar 1971.
Andrija Stojanović, *Jadranska lira*, *Narodna umjetnost* 1966., br. 4, str. 59—83.
Andrija Stojanović, *Jadranska lira na Silbi*, *Vrulje* sv. 2, god. II, Zadar 1972, str. 13—20.
Ljelja Taš, *Narodne pjesme Silbe i Žmana (tekstovi)*, ZIF, rukopisna zbirka 104./53.
Ljelja Taš, *Narodni plesovi Silbe, Oliba, Dugog otoka i okoline Sinja*, ZIF, rukopisna zbirka 838/10. 10. 1953.

FOLK SONGS, MUSIC INSTRUMENTS, AND DANCES FROM SILBA, FIELDWORK DATA

Summary

The data on folk songs, music instruments and dances on the island of Silba were collected during the fieldwork research of the ethnological section of the organization »Young Researchers«. It took place from Feb. 8th to Feb. 15th, 1980. Only a part of the data collected is presented here: the texts of eight recited songs and of five prayers, seven recordings of music and texts of the songs which were sang to us, descriptions of five instruments (accompanied by photographs), and some data on local dances.